

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 6

ЯРОСЛАВ КУТЬКО

**ПЕКЕЛЬНА МАШИНА
В РОТТЕРДАМІ**

Історія убивства полк. Євгена Коновальця
на основі тогочасних матеріалів
та сучасних свідчень

ЧАСТИНА ТРЕТЯ:

П'ЯТА КОЛЮМНА ВАЛЮХА



1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОИТ

СКРЕНТОН

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ СОЮЗ

БРАТСЬКА ДОПОМОГОВА І ОБЕЗПЕЧЕНЕВА ОРГАНІЗАЦІЯ

Основана в році 1910, інкорпорована в році 1911 має понад 20.000 членів з фондами на покриття обезпечень членів у сумі біля 5.000.000 доларів.

Осідок Централі Українського Робітничого Союзу міститься в Скрантоні, Пенсилвенія, а 324 Відділи Союзу працюють по всіх стейтах Америки та в Канаді.

У. Р. Союз має найновішого роду обезпечення для старших і дітей. У. Р. Союз приймає нових членів від уродження до 60-го року життя та на суму від 250 до 2.000 доларів. Видає тижневик на 8 сторінок Народну Волю і додаток місячний в англійській мові.

На основі свого статуту Український Робітничий Союз веде не тільки братську допомогу, обезпеченеву і культурну діяльність в Америці і в Канаді, але також підтримує морально і матеріально визвольні змагання українського народу в Україні.

Вступайте в члени цієї Організації, яка визнає принципи самостійности й соборности України та братню любов Українців без огляду на релігію і походження.

Головна Канцелярія у власному домі:
524-526 OLIVE STREET, SCRANTON, PA.

Phone: 20937

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ

ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 6

ЯРОСЛАВ КУТЬКО

ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТТЕРДАМІ

Історія убивства полк. Євгена Коновальця
на основі тогочасних матеріалів
та сучасних свідчень

ЧАСТИНА ТРЕТЯ:

П'ЯТА КОЛЮМНА ВАЛЮХА



1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОЙТ

СКРЕНТОН

Copyright 1953. All rights reserved.

Printed in the U. S. A.

Видання цієї книжки уможливив своїм дуже поважним грошовим вкладом ДМИТРО КОЧІЙ з Ошави, Онт., Канада, за що йому належиться подяка і признання від цілого свідомого українського громадянства.

З друкарні Народної Волі — органу
Українського Робітничого Союзу
524 Olive Street, Scranton, Pa.

ВАЛЮХ ПІДГОТОВЛЯЄ СВІЙ ПЕКЕЛЬНИЙ ВИСТУП

Заки диявольський Валюх появився на флямандсько-голяндським побережжі в зимі з 1936-го на 1937-ий рік, він вже міг порушуватися по підпільній сцені ОУН просто напوماцки, не отвираючи очей. Перші мацки ГПУ впродовж кількох років так докрандо розвідали весь терен діяльности ОУН і середовище її членів, що Валюх знав всі обставини терену і членів ОУН до всіх подробиць. Він уже знав, де живе хтось із видних членів ОУН, які його родинні відносини, де його дружина, батьки чи брати, яка кожного метода життя, які привички, які слабості і замилювання і т. д. Сьогодні ми знаємо, що ще від 1934-го року діяли від Фінляндії до Бельгії різні “зв’язкові” ОУН, які опісля щезли по смерті полк. Коновальця, як камінь у воду. Даремно вони на цім терені не пленталися. Зрештою, інакше неможливо собі пояснити негайних успіхів Валюха в ОУН зараз по його перших кроках на європейському ґрунті.

Проте, треба сказати, що підготова диявольських предвісників не була аж така геніяльна, щоб перед нею не можна було охоронитися. Централя ГПУ в Москві, яка керувала всіма тими своїми агентами, як у ляльковім театрі деревляними фігурками, також не є і ніколи не була геніяльна. Вона тільки пильно користувалася наукою біопсихології професора Павлова і вміло припасовувала її до своєї шпигунської, саботажної і провокаційної злочинности. Вона це ро-

била систематично, коли тим часом її протипартнери — в даному разі провідники ОУН, — не завдавали собі такого наукового труду і діяли самотужки, більше на око. Це ми бачимо з усієї драми в Роттердамі.

Голівка ГПУ знала тайну успіху вуличних шахраїв по великих містах, де обманюють щоденно цілими десятками чесних людей, які хочуть негайно і без заходу виграти гроші. Бажання за всяку ціну і негайно виграти доводить до того, що, не зважаючи на постійні інформації преси про обманців, ці обманці можуть щоденно вигравати шахрайством великі суми гроша, продавати “болото” за золото чи шкло за брилянти. І з того добре живуть. Отож голівка ГПУ знала, що в централі ОУН за кордоном горить гаряче бажання за всяку ціну знайти зв’язок з підсоветською Україною. Це було потрібне для організації більш з пропагандивно-організаційних і конкуренційних мотивів, ніж із добре обдуманих політичних перспектив. Це бажання відсувало всякий здоровий скептицизм щодо новоявлених “утікачів” чи “зв’язкових” із советської окупації, які представляли себе не лише “загорілими націоналістами”, але навіть просто фашистами. Цей момент на половину улегшив голівці ГПУ через своїх агентів знайти саме свій зв’язок з українською підпільною організацією за кордоном для внутрішнього пролазу. Деякі засоби цих агентів були дуже примітивні і при середній дозі критицизму їх можна було відразу розкрити. Але згадане бажання провідних чинників організації дістати за всяку ціну “зв’язок” із “підпіллям” засліплювало їх критичний зір на явну провокацію.

Валюх міг вже на першій зустрічі з Євгеном Ковнальцем його вбити. Але він тямив основну заповідь для агентів ГПУ закордоном, яку подав американським комуністам на службі ГПУ советський пол-

ковник Борис Биков. Він втовкмачував своїм агентам в голову таку науку: “Вбити ворога може кожний дурень. Тільки мудрий може це зробити так, що убивство не залишить ніяких слідів виконавця. А це в підпільній комуністичній роботі поза ССРСР є найважливіше”. Валюх міг просто при першій зустрічі витягнути револьвера чи ножа і вбити полк. Коновальця на місці. Але тоді його зловили б і на суді була б виявлена роля советського уряду в Москві, як централі душогубів. Тому убивство мусіло бути добре приготоване, щоб остало без слідів і щоб за той час можна було руками Валюха “організувати” підпілля в підсоветській Україні.

Зараз при своїй першій зустрічі Валюх здобув в організації повне довір'я і дістав доручення, як головний зв'язковий з “підпіллям ОУН” в підсоветській Україні. Для того він одержав відповідний конспіративний “мандат”. Валюх хвалився зручно, що в підсоветській Україні вже існує підпілля ОУН і що єдина його потреба — це мати зв'язок з головним проводом ОУН закордоном. Він, мовляв, потребує тільки інформації про напрям політики ОУН, про її програму і тактику, а також якоїсь літератури, зокрема летючок. Від себе він обіцяв давати тайні інформації про військову політику советської влади, бо, мовляв, існуюча підпільна націоналістична організація в Наддніпрянщині має своїх членів серед командного складу червоної армії. Можна з невеликим трудом мати тайні мобілізаційні і стратегічні пляни советів. Валюх представляв справу так, що ця організація нібито так сильна, що вона може навіть спомагати грішми закордонний центр.

Валюх став “головним зв'язковим” центру ОУН закордоном із “організацією” під советською владою. Він виїхав назад в підсоветську Україну з тим, що

йому вдасться по своїм офіційним обов'язкам знову бути за кордоном за пару місяців. І Валюх по яких трьох місяцях з'явився в умовлений спосіб знову за кордоном. Він привіз із собою для полк. Коновальця пакетик у формі книжки. В пакеті були золоті гроші (царські "п'яťворки") і кілька документів, а частину пакету займали також цигарети з одеського тютюну, які колись полк. Коновалець любив курити підчас побуту в Україні. Дружина Коновальця остерігала його, щоб він не курив цих папіросів, бо вони можуть бути затроєні. Але в полковника так всугеровано повне довір'я до Валюха, що він поза всяким підозрінням відносився до нього, як провідного члена організації. Папіроси були добрі. Гроші були правдиві. Документи ніби важливі. Тому Валюх міг далі йти по витиченій дорозі тим самим способом.

Таких зустрічей мав Валюх щось коло 5. Кожний раз він передавав пакетик у формі книжки, тільки що зміст пакету дещо мінявся. До папіросів другий раз він додав цукорків із Києва. Розуміється, знову були гроші і документи. При тому Валюх незначно **міняв грубість пакету**, так що при кожній зустрічі пакет постійно був подібніший до грубшої книги. Папіроси і цукорки, пояснював Валюх, це був персональний дар для самого Коновальця від "проводу підпільної організації" в Україні. Ні папіроси ні цукорки не були затроєні. Довір'я до Валюха росло з кожною зустрічю вище.

При кожній зустрічі Валюха з представниками проводу ОУН за кордоном, а зокрема з самим Євгеном Коновальцем, він домагався щораз більшої кількості "підпільної літератури" для поширення в підсоветській Україні. Провід ОУН радо зустрічав ці вимоги Валюха, друкував летючки і поклики в тисячах примірників і при побаченні з Валюхом передавав йому

цілі пакети таких летючок. Нікому з проводу ОУН не приходила в голову думка, що щось забагато тих летючок нараз бере Валюх з собою, коли вірити йому, що він це робить нелегально. Нарешті ця процедура дійшла до свого вершка 23-го травня 1938, коли полк. Коновальцеві передав провід ОУН цілу скриню підпільної літератури для передачі Валюхові. Довір'я до Валюха просто не знало меж! Впродовж пару років полк. Коновалець переконався був, що сугестії про гідність довір'я до Валюха оправдані. Валюх привозив гроші, привозив оригінальні військові документи і тайні обіжники советської влади, а з другого боку мав вже кілька разів нагоду чи то отруїти Коновальця чи напасти на нього, але цього він не зробив. Сугестії для Коновальця виглядали вповні оправдані.

При всьому тому грала ще ролю одна обставина: ніхто з заграничного проводу ОУН не студіював спеціально життєвих відносин під советською владою. Дехто з членів проводу знав ці відносини з часів, коли советська влада ставила щойно перші кроки на шляху свого тоталітаризму. Тому члени проводу, поза деякими винятками, зовсім мали фальшивий образ про можливості “підпільної праці” під советською диктатурою. Це викорустовував знаменито Валюх у підготові безпечного налаштування “зв'язку” проводу ОУН з системою агентів ГПУ в Україні під фірмою підпільної організації.

Так цілий шлях Валюха був вповні приготований: шлях **замаху** і шлях **відвороту** з нього та заметення слідів ...



Світлина полк. Євгена Коновальця з останнього часу перед його виїздом до Роттердаму.

ПЕРЕДОСТАННІЙ І ОСТАННІЙ ДЕНЬ

До половини травня жив полк. Коновалець у Римі. В половині травня приїхав він до Відня. Це знаємо із цитованих вже спогадів редактора "Українського Пресового Бюро" в Берліні в тому часі, п. В. С.*) Туди мусів повідомити Валюх Є. Коновальця, що він приїжджає до Роттердаму і що буде його там очікувати 23-го травня в "Атланті". Коновалець мусів знати про те, коли Валюх буде в Роттердамі, а з другого боку він мусів повідомити Валюха, куди він має те-

*) Гл. журнал "До Зброї" за травень 1950, ст. 8 і наступні.

лефонувати, щоб остаточно упевнитися про день і місце зустрічі. Про це мусів знати також Ярослав Барановський, який тоді перебував в товаристві полк. Коновальця у Відні.

Полк. Коновалець карткою з Відня, датованою 17-го травня 1938, повідомив членів проводу ОУН у Берліні, що він там буде вже у четвер 19-го травня 1938 і хоче з членами проводу ОУН відбути конференцію. Він справді в той час приїхав до Берліну та мав побачення і конференції з членами проводу ОУН. В числі цих членів був також Рико Яри. Мав Коновалець тоді також побачення з відомим вже Кіндратом Полуведьком, який виступав дуже по фашистівським звичаям, титулюючи Коновальця словами "Наш Вожде", що по словам автора спогадів Коновальцеві не подобалося і він звернувся до Полуведька зі словами:

"Професоре, я такого титулу собі не бажаю. Якщо хочете, можете навіть звертатися до мене через "пане Коновалець". Облиште оперету".

В неділю після першої години полк. Коновалець поспішив до Українського Пресового Бюра, бо казав, що має там замовлену розмову в тому часі з-поза Німеччини. Коли він вже був у згаданім бюрі, тоді незабаром телефонічна централія в Берліні заповіла розмову з Роттердамом. Як виявилось пізніше, телефонував саме Валюх із Роттердаму. Змісту розмови ніхто з членів Українського Пресового Бюра не чув, бо телефон був в окремій кімнаті, а там тоді членів Бюра не було. Чому телефонував Валюх ще раз, коли він вже знав від Коновальця, що він прибуде до Роттердаму в понеділок вполудне і побачиться з ним в каварні "Атлянта"?

Валюх мав умовлену зустріч з полк. Коновальцем або в часі його побуту в половині травня у Відні, або

ще перед днем 14-го травня, коли Коновалець мешкав у Римі. Зустріч була умовлена напевно точно на день 23-го травня в саме полудне в каварні "Атлянта" в Роттердамі. Валюх мав привезти для ОУН гроші від нібито "підпільної організації" в підсоветській Україні, нові військові документи та інші советські "тайни". Зате він мав перебрати більшу кількість протибольшевицької літератури.

Але для ГПУ вже все було приготовлене. Тому голівка ГПУ рішила, що ця зустріч її офіцера Валюха мала бути для полк. Коновальця останньою. Новий пакет в формі ще грубшої книги тим разом мав містити не "дари" від "націоналістів" з України в формі цигарет, цукорків, грошей і документів, а смертельну посилку. Пакет в формі грубої книжки мав тим разом містити часову бомбу.

Технічно наставити часову бомбу можна тільки на досить короткий час. Якби діло було в довгій шнурі чи в довгій рурці, то час міг би бути розложений навіть довше. Але тут розмір бомби мусів бути невеликий, бо тільки в формі книги. Наставити таку машину на відповідний час, треба було тільки на кілька годин перед зустріччю з жертвою замаху. З того випливали дві конечності: 1) треба було упевнитися напередодні, що полк. Коновалець не є перешкоджений у приїзді на умовлений час; 2) треба було щойно тоді змонтувати остаточно бомбу так, щоб вона вибухла у визначеній годині. Щодо першого, то Валюх мусів ще раз телефонувати до Берліну в неділю пополудні, щоб знати, що цієї ночі напевно виїздить полк. Коновалець до Роттердаму. Щодо другого, щойно тоді треба було приступити до остаточного "наставлення" бомби на відповідну годину.

Як показали досліди над куснями розірваної пекельної машини, яка вбила Євгена Коновальця, меха-

нізм часової бомби був не звичайного годинника, а хемічного препарату у відповідній рурці. Годинник мусів би “тикати” і тоді Є. Коновалець міг його через опакування всеодно зачути, взявши його в руки. Тому саме вибрано механізм хемічний і наставлено його на відповідний час. Це могло статися щойно в неділю вночі, або таки ранком в понеділок; того самого дня, коли пекельна машина була вручена полк. Коновальцеві. Таким чином ясно, що Валюх мав кількох добрих спільників у Роттердамі з їхньою робітнею. Де це могло бути? Відповідь не тяжка: на советським кораблі, який стояв у пристані Роттердаму і на якому мусів їхати цілий штаб офіцерів ГПУ з відповідним механіком.

Історія складається не тільки з **свідомих** чинів людей, малих чи великих, але також із цілого ряду **припадків**, які мають рішальне значіння для дальшого ходу історичних подій. Такий рішальний випадок маємо також щодо замаху Валюха у Роттердамі. Як знаємо вже, керівники “психологічного відділу” в штабі ГПУ рішили заздальгідь, що бомба проти Є. Коновальця має мати форму книжки. Це вирішили керівники ГПУ з тієї причини, що вони хотіли психологічно приготувати Є. Коновальця до тої форми посылки. Плян полягав у тому, що Коновалець мав **призвичаїтися** впродовж цілого ряду зустрічей із Валюхом до **такого** вигляду “посилки дарів” із України і потім вже не звертати особливої уваги на сам смертельний “дарунок”. Опріч того формат книжки можна було **непомітно за кожним разом збільшувати** щодо величини — грубости і ширини. Таким чином весь спосіб “лапки” проти полк. Коновальця був обдуманий і вирішений вже перед другою зустрічю Валюха з Коновальцем. Вибрано цю форму пекельної машини в ГПУ через один такий припадок:

Психологічний відділ ГПУ виробив свій проект, очевидно, випадково без порозуміння з інформаційним відділом ГПУ, який має обов'язок докладно знати все, що робилося і робиться серед невеличких організацій. Він має, згідно з організаційною доцільністю, в цьому відділі окремий "український інформаційний підвідділ", завданням якого є збирання точних інформацій про всі українські протибольшевицькі організації і особи. Там між іншими референтами був також спеціальний референт для справ ОУН. Якби проект форми печальної машини в виді книги був згідно з організаційною технікою перейшов через руки інформаційного референта від справ ОУН в ГПУ, то правдоподібно він був би спротивився такому проекту з огляду на те, що він знав би, що сама ОУН в Західній Україні вживала у випадках своїх замахів на цій терені якраз такої книжкової форми печальної машини. Це було виявлене на публічному процесі ОУН (Бандера, Лебідь і тов.) у справі убивства міністра П'єрацького. Цей процес відбувся у Варшаві вкінці 1934-го і спочатку 1935-го року. Звіт з нього був друкований широко у всій українській краєвій і еміграційній пресі. Саме один з обвинувачених членів Краєвої Екзекутиви ОУН зізнав на цьому процесі, що замах проти друкарні Юрія Яськова у Львові виконано печальною машиною в формі книжки.*) Інформаційний референт справ ОУН

*) Замах печальною машиною проти друкарні Юрія Яськова був звернений по суті не проти самого друкаря, а проти видавництва українських радикалів, що містилося в цій друкарні. Бомбу передано друкарні саме в понеділок в одинадцятій годині, коли у відповідній кімнаті збиралася редакція видавництва для останнього рішення при випуску тижневих ви-

в ГПУ напевно знав цю подробицю і тому був би звернув на це увагу, що полк. Коновалець чи його відповідний референт в проводі ОУН можуть відразу запідозрити в тій формі “дарункового пакету” майбутню бомбу та добре придивлятися не лише до самого пакету кожний раз, але й до того, хто його приносить. Видно, що через випадок психологічний відділ ГПУ не передав свого проекту референтові справ ОУН в ГПУ і так цей проект набрав силу наказу, який треба було Валюхові і його помічникам виконати.

Цей випадок всередині ГПУ мусів для виконання злочинного замислу йти впарі з другим випадком. Треба припускати, читаючи всі звіти із ходу злочину в Роттердамі та міркуючи глибше над свідченнями різних осіб, що знали дещо ближче про тодішні відносини в ОУН закордоном, що полк. Коновалець і його відповідний референт в проводі ОУН закордоном також опустили з уваги згадану вище подробицю з варшавського процесу своєї власної Краєвої Екзекутиви ОУН. Якби вони були докладно читали звіт із цього процесу ОУН та звертали свою увагу на кожен подробицю, то вони були б напевно запам'ятали собі добре, що лябораторія ОУН у краю і її керівні чинники з Краєвої Екзекутиви також до-

дань. Бомба мала форму книжки, яку передала дівчина, член ОУН для редакції. Тільки випадок охоронив від смерти кількох людей: Наслідком одної перешкоди відкликано збори редакції з звичайного часу на пополудне. Працівники друкарні з тої причини пішли на полуденок. Бомба вибухла з великою силою і вивалила стіну, але не вбила й не покалічила нікого, бо нікого не було тоді в кімнаті редакції і в сусідній галі машин. — Ред.

думалися були до дуже вигідної форми пекельної машини: форми книги. Така форма найменше звертає увагу при переношенні і при самому дорученні. Якби вони були цю подробицю з процесу власної організації собі усвідомили, вони були б так байдуже не поставилися до тих посилок в формі книги, які приносив для ОУН Валюх буцім із “підпілля”, в підсоветській Україні.

Над тими двома випадками неуваги ми застановилися довше тому, бо в дальшій ході закулісового приготування злочину в Роттердамі грали ролю ще інші зловісні й фатальні випадки, які ми освітимо дальше. А тепер вернім назад до Берліну, в неділю 22-го травня 1938, тобто в передостанній день трагедії в Роттердамі.

Цитований тут уривок із спогадів ред. В. С., що тоді працював в “Українським Пресовім Бюрі” в Берліні, яке належало до ОУН, подає, що в неділю 22-го травня, до цього Бюра телефонував спішно Ярослав Барановський (“Макар”). Він просив передати “Вірі” тобто полк. Коновальцеві, який носив в ОУН псевдонім “Віра”, що він хоче поїхати туди, куди має їхати в понеділок “Віра”. Найкраще було б, на думку Ярослава Барановського, якщо Віра зателефонує до нього в цій справі пізніше. Якщо Віра не зателефонує до вечора, то Барановський обіцяв сам ще раз покликати Віру до телефону пізнім вечором.

Коли ред. В. С. переповів полк. Коновальцеві зміст телефонічної розмови з Барановським, то полк. Коновалець відповів йому, що він не має охоти з Барановським говорити, а просив редактора В. С., щоб він переповів Барановському його думку. Він казав В. С. відповісти Барановському, що Віра його при собі не потребує, як він йому це говорив ще при останній зустрічі.

“Що ж він взагалі хоче?!” Так говорив полк. Коновалець явно невдоволений з пропозиції Я. Барановського.

Незабаром після того, як редактор В. С. вернувся до пресового бюро, роздався дзвінок телефону. Це була загранична розмова Ярослава Барановського. Він дуже хвилювався відповіддю полк. Коновальця, яку переповів редактор В. С. Він питав редактора В. С., чи він не знає, де саме полк. Коновалець має умовлену зустріч. Вкінці заявив, що таки поїде туди, де має Віра зустріч. Він просив передати зміст його розмови Вірі і редактор В. С. це зробив опісля в винарні Герольда при Кант-штрассе. Там зустрів редактор полк. Коновальця в товаристві сотника Рико Яри. Вони всі три пересиділи на розмові аж до 10.45 вечора, коли полк. Коновалець пішов до готелю, щоб забрати свої речі, заплатити рахунок і удатися на залізничну станцію. За декілька хвилин в готелі все було поладжене і полк. Коновалець в товаристві редактора і сот. Рико Яри прибув на залізничний двірць. Він вибрав вагон, який ішов безпосередньо до Роттердаму. Через отворене вікно розмовляв з полк. Коновальцем Рико Яри, аж поїзд поволі рушив із станції та шез у нічній пільмі...

Опис залаштункових подій передостаннього дня в Берліні має кілька цікавих моментів. Першзавсе за сценою появляється Кіндрат Полуведько і зустрічається на берлінськiм ґрунті з полк. Коновальцем. Із опису редактора В. С. видно, що Кіндрат Полуведько до того часу нераз мав особисту зустріч із Євгеном Коновальцем та що він був важливою “фігурою” у зв'язках закордонного проводу ОУН із нібито своїм підпіллям у підсоветській Україні. Не можна уважати цієї зустрічі за якийсь випадок, що вона відбулася саме напередодні останньої поїздки Коновальця до

Валуха. Всі моменти вказують на те, що Полуведько мав доручення затіснити свої "зв'язки" з проводом ОУН, щоб пізніше заступити ролю Валуха, якби Валухові не вдалося убити Коновальця і якби навіть йому прийшлося провалитися через якийсь випадок у Роттердамі. Що це було так, видно з того, що Полуведько шез негайно після удатного замаху Валуха.

Не менш цікавим явищем є факт, що сотн. Яри підчас цього останнього побуту полк. Коновальця постійно крутиться коло нього буквально аж до від'їзду полковника із берлінського залізничного двірця. Сьогодні, коли дивитися на ролю сотника Рико Яри з перспективи двох десятків років, ця його присутність коло Коновальця набирає особливого кольору. Рико Яри не був Українцем, а Німцем. Він не належав до тих з діда-прадіда осілих в Україні німецьких поселенців, які в міжнаціональній боротьбі в Україні між господарем цієї землі — українським народом та польським і російським імперіялізмами уважали за свій обов'язок стати по стороні слушної справи господаря (наприклад полк. Альфред Бізанц і йому подібні). Син Німця і Німки, Рико Ярій, родився 1898 і виріс серед Німців і Поляків і не мав нічого спільного з Україною аж до 1918-го року, коли він невідомо з яких причин зголосився до Української Галицької Армії і служив при ній у кавалерії.

Володимир Мартинець, один із членів проводу ОУН закордоном, спиняється у своїй книзі під заголовком "Українське підпілля від УВО до ОУН"*) також над цим членом підпільної організації закордоном та описує тепер ближче цю "фігуру" на шахівниці гри різних сил і напрямків у цьому підпіллі. Цей автор, що знає добре залаштункові справи УВО й

*) Сторона 187 і наступні.

ОУН закордоном, подає, що сотник Рико Яри вступив до УВО вже десь від 1921 року. Відразу йому приділено важливий центральний пост в організації — організатора бойової техніки. Пізніше він встиг добитися ще вищих постів в організації: наперед йому вдалося отримати становище репрезентанта Закордонної Делегації Військової Організації в Берліні перед німецькими чинниками, а згодом ще другого далеко важливішого поста, бо військового референта цієї Закордонної Делегації УВО. Володимир Мартинець характеризує важливість цього уряду дослівно так: “уряд настільки важливий, і довірочного характеру, що навіть інші члени Закордонної Делегації Військової Організації (ЗАДВОР) не мали до нього вгляду”. А далі продовжує Мартинець свої зауваження про особу сотника Рико Яри в такому тоні: “Яри був надто молодою людиною в українському русі, щоб такі функції можна було йому довірити. Тим більше, що таки йшлося про чужинця, а не про Українця. Правда, Яри і в початку нашого знайомства не маніфестувався як Німець, а згодом навіть явно маніфестував себе як Українець, і що більше, був невдоволений, коли хто називав його Німцем. . . Я ніяк не уважав і не міг його уважати Українцем, а тільки чужинцем, що зв’язав свою долю з Українцями. . . Коли йде про Німця, що живе в столиці Німеччини і, маючи тут свої нерухомості, не думає їхати на українські землі, вдаток одружений з Жидівкою-вихресткою, веде дім по-німецькому (хоч обое знають добре українську мову), а єдине його відношення до Українців є платна функція в організації, то було б безпідставне говорити про українську асиміляцію (сотника Яри).”

Володимир Мартинець підкреслює нині велику зручність сотника Рико Яри і його “кутість на чотири ноги” у веденні своїх справ. Він подає, що Яри вмів

здобути собі симпатії в людей, а також в В. Мартинця, може відчуваючи в ньому “майбутню праву руку” полк. Коновальця, як він сам зауважує.

І все таки тоді ніхто не підняв питання про те: що робить той Німець на такому рішальному і довіреному пості українського підпілля, який можна довірити тільки найпевнішим членам української нації? Адже тут іде про національну, а не торговельну чи якусь чисто технічну справу! При всіх можливих своїх здібностях сот. Яри мусів бути для українства чужинцем, а значить не мусів діяти тільки в українському інтересі а зокрема в таких справах, де контролю була дуже важка. Пощо він постійно підкреслював, що він Українець, коли він ним не був? Мартинець стверджує, що також ніхто інший з ЗАДВОР не піднімав питання про становище сотника Яри. Всі приймали його високе становище в організації просто як факт. Хто ж тоді його впровадив до організації і як йому вдалося таке високе довірене становище здобути? На ці питання не знаходимо вичерпної відповіді в ніякій дотеперішній публікації чи свідченні.

Нині знаємо, що сотн. Яри по смерті полк. Коновальця незабаром відіграв значну роль в доконаному розколі ОУН пізною осінню 1939 року, коли він належав до тих, що найбільше цькували до того, щоб роздор не дав себе направити. По війні він осів в одній із советських окупаційних зон та перестав цілком мати зв'язок не то з рухом ОУН, а взагалі з українством.

Ще третій момент із берлінського побуту полк. Коновальця в двох останніх днях перед драмою в Роттердамі заслуговує на нашу увагу. Із спогадів редактора В. С., які ми цитували вище, знаємо факт, що Ярослав Барановський телефонував два рази до Пресового Бюро ОУН в Берліні в справі поїздки полк. Коновальця до Роттердаму. Редактор В. С. сам пере-

водив у цій справі розмову з Барановським на доручення полк. Коновальця, який сам не хотів з Барановським розмовляти телефонічно і взагалі не хотів, щоб Барановський їхав із ним. Як знаємо із поліцейних зізнань, Барановський працював в проводі ОУН закордоном у розвідці. Перед своїм виїздом до Берліна, щоб далі їхати на понеділок 23-го травня до Роттердаму на зустріч із Валюхом, полк. Коновалець мав побачення із Барановським у Відні і напевно з ним розмовляв про свою поїздку. Барановський мусів нераз бачитися з Валюхом особисто чи то в товаристві голови ОУН чи в товаристві інших осіб — Сеника, Сціборського чи кого іншого. Інакше він не міг би потім докладно описати вигляд Валюха у своїм трагічному зізнанні перед голяндською поліцією. З телефонату Барановського до редактора В. С. виходить, що 1) Барановський конечно хотів згоди полк. Коновальця на те, щоб поїхати з ним до Роттердаму і 2) що він допитувався в редактора В. С., де саме має бути зустріч “Віри” (Коновальця) у понеділок. Євген Коновалець говорив редакторові В. С., що він вже казав Барановському, що не хоче його мати з собою у Роттердамі та просив редактора В. С., щоб він сказав Барановському, що він не годиться на поїздку Барановського до Роттердаму.

Подані вище факти не стоять у згоді з іншими фактами. Маємо поліцейне зізнання Барановського в Роттердамі зараз по убивстві полк. Коновальця, де Барановський стверджував, що йому полк. Коновалець призначив побачення в Роттердамі. Із нинішнього зізнання редактора В. С. виходить, що Барановський поїхав до Роттердаму виразно проти волі Коновальця. Котрий факт є правдивий? Чи справді можна допустити таку можливість, що член ОУН явно не послухав волі голови свого проводу? Поруч з тим

питанням виникає інше: Якщо брати за певне зізнання редактора В. С., то чому полк. Коновалець не хотів брати з собою Барановського? Ощадність видатків? Тоді як пояснити, що все таки Барановський поїхав і видатки зробив? Міг він собі дозволити такий великий видаток на подорож літаком із Відня до Роттердаму із приватної кишені? Де тут правда? Один чи другий факт? Хто подав точну правду: Ярослав Барановський чи редактор В. С.?

до кінця: в Берліні полк. Коновалець впродовж кількох днів мав наради із своїми визначними референтами в проводі ОУН: Орестом Чемеринським, Іваном Габрусевичем, поручником О. Гасином і редактором В. С. та мав розмови з сотником Рико Яри. Всі вони знали із слів полк. Коновальця, що він їде до Роттердаму на важливу “зв’язкову” зустріч із особою з підсоветської України. Чому ніхто з них не підняв питання про безпеку свого голови на такій зустрічі в чужому порті? Адже схоплення начальника російської підпільної організації генерала Кутепова мусіло бути всім ще в тямці! Що простіше, як думка про

Четвертий момент, який також дотепер невияснений те, що в Роттердамі може чекати лапка на голову ОУН для його схоплення і вивезення в Москву советським кораблем?

Із Берліна полк. Коновалець їхав спішним потягом до Роттердаму цілу ніч з 22-го травня на 23-го травня аж близько полудня. Які були його думки і настрої, того в подробицях не можемо тепер знати, бо про це він з ніким перед своєю трагічною смертю не говорив. Можемо тільки припускати, що напевно після короткого сну в ночі він пробував читати книжку, яку мав із собою: “Історію італійського фашизму”. Проте, залишена ним пізніше книжка є заложена на такій сторінці, яка вказує на те, що він не міг скон-

центрувати своїх думок на читання історії. Видно, що його думки летіли куди інде, як до минулого фашистського бою за владу в Італії. Напевно він думав постійно про справи, зв'язані із зустріччю в Роттердамі з Валюхом.

Як уже знаємо, полк. Коновалець привіз із собою скриню всяких летючок, призначених, очевидно, для передачі Валюхом в Україну. Цих летючок він із собою на зустріч із Валюхом в каварні "Атлянти" не взяв. З того видно, що була плянована з Валюхом не одна, а кілька зустрічей чи то того самого понеділка, чи ще на другий день. Видно, полк. Коновалець прагнув насамперед на першій зустрічі з Валюхом перебрати від нього привезені тайні матеріяли, перестудіювати їх спокійно в себе в готелі, а потім на другій зустрічі на основі цих матеріялів обговорити з Валюхом ситуацію точніше і передати йому точніші інструкції та свої матеріяли для підсоветської праці. Тим то перша зустріч, очевидно, мала бути по задумі полк. Коновальця коротка.

ПРИПАДОК НА ВАЗІ ДОЛІ

Після схоплення російського генерала Кутепова в Парижі і вдатного перевезення його живим на советський корабель, а ним до Ленінграду, треба з цілою певністю припускати, що центральна голівка ГПУ в Москві мусіла обмірковувати також плян схоплення живим в свої руки полк. Євгена Коновальця. Спокуса для того пляну мусіла бути в ГПУ дуже велика. Успіх схоплення генерала Кутепова був стопроцентовий. Москва дістала в свої руки провідника російської військово-боевої організації, яка готовила протисоветські виступи та мала широкі зв'язки з різними чужими державними чинниками. Захопивши Кутепова

за ґрати ГПУ, Москва вивченими і випробованими методами могла видобути від Кутєпова всі потрібні їй інформації щодо російської протибольшевицької акції, щоб таким чином її унешкідливити зовсім. Окрім того агенти Москви встигли перевести схоплення Кутєпова так “коронково”, що всі сліди були заметені зовсім. Окрім того був ще один немаловажний успіх цього підприємства ГПУ: колосальне вражіння серед російської еміґрації, яка після удатного схоплення голови боевої організації мусіла набрати переконання, що руки Москви є закордоном всюди і що ніхто перед ними не може встерегтися. Наслідком того на середнього “обивателя” нападав ще більший ніж дотепер страх перед ГПУ та перед активною боротьбою проти большевицької диктатури.

Отож не може бути сумніву для нас, що в ГПУ всебічно обмірковувався також плян подібного схоплення полковника Євгена Коновальця, щоб мати подібний успіх також на “українському фронті”. Чому ж тоді не приступлено до реалізації цього пляну?

Перешкодою на шляху реалізації безсумнівного пляну схоплення стояв один важливий припадок, над яким Москва не мала сили. Після схоплення генерала Кутєпова полк. Коновалець напевно не дав би був себе намовити подорожувати до Парижа чи іншого французького міста, портового чи непортового. Це раз. А друге, полк. Коновалець не знав французької мови і йому трудно було б “інкоґніто” подорожувати по Франції. Він знав німецьку мову, якою говорили всі освічені Голяндці і тому для нього не було ніякої перешкоди для подорожування в Голяндії. Все ж таки залишається питання: чому ж тоді не приготовано схоплення в самім Роттердамі? Адже в порті Роттердаму міг стояти завжди в поготівлі советський корабель для такої мети. На наш погляд, рішив тут про

закинення пляну схоплення, припадок. Цим випадком був факт, що в Голандії комуністична партія була зовсім нікчемна числом членів і своїм впливом. Вона не встигла просякнути і пролізти в рішальні урядові чи суспільні організації. Вона не мала своїх людей в професійних спілках. Зовсім інше діло було у Франції. Там у часі схоплення Кутепова французькі комуністи мали своїх людей серед поліції, цивільних урядників, портових, митних і контрольних урядовців та серед самих портових робітників на рішальних місцях. Тому вивезти Кутепова без сліду із Франції могли агенти ГПУ зовсім легко. Інше діло було в Голандії. Там не мали комуністи своїх людей ні в поліції, ні в урядах і навіть не мали серед робітничих організацій. Цей припадок не дозволив Москві приступити до виконання спершу задуманого пляну схоплення полковника Коновальця. З цієї причини постановлено його вбити, коли не було змоги дістати його до Москви живим.

Випадак схоплення генерала Кутепова доказує одну важливу обставину. Москва не така "геніяльна" щодо виконання своїх злочинів, як це загально думають і як вона сама про себе навмисно ширить пропаганду в світі, щоб тероризувати морально нерішучі елементи. Москві в її злочинах помагає не лише факт її фінансових спроможностей і звідсіль факт основної підготовки кожного злочину закордоном. Москва має в своїх руках податкову машину великої держави і її невичерпний скарб гроша. Вона може утримувати десятки і сотні тисяч наймитів під своєю командою до найвищих учених включно. Кожний злочин може бути приготований всебічно з наукового і організаційного становища. При тому треба мати на увазі момент часу. Москва, як великодержава, має час. Вона не мусить спішити із виконанням своїх намічених пля-

нів. Вона може чекати з їх виконанням аж до часу, поки вони будуть справді всебічно приготовані. Вистане пригадати собі хоча б плян убивства Льва Троцького. Цей плян був вирішений ще в 1930-ому році. Виконано його аж за 10 років, бо щойно тоді все було, як треба, приготоване. Одначе й при всіх тих величезних ресурсах і часі Москва робила важкі помилки. Ті пляни були в самім заложенні примітивні і грубі, не зважаючи на наукову допомогу учених членів ГПУ. Але кінець-кінців успіх Москви був осягнений у тому чи іншому випадку ще через один важливий момент: через грубу неухагу не лиш середнього суспільства до методів большевицького злочинства, але навіть через явну легкодушність тих чинників, які клали собі завданням готувати боротьбу проти московського большевизму.

Це “негеніяльне” приготування злочину агентами ГПУ видно між іншим на технічному виконанні злочину в Роттердамі. Що плян голівки ГПУ був виконаний в кінцевім рахунку зовсім грубо і грозив повним провалом, видно з таких обставин роттердамського злочину.

Що як що, але всю техніку роттердамського злочину Москва мала можливість підготувати і виконати в зразковій “досконалості”. Для того Москва мала в руках все, що було потрібне: 1) матеріальні засоби величезної імперії; 2) майже необмежені джерела людської маси, з якої вона могла черпати потрібних для себе спеціалістів — техніків, хеміків, учених знавців кожної країни і нації, психологів і т. п.; 3) задурманених опіумом комунізму і засліплених московським золотом запряжених послідовників большевизму в чужих країнах і поплентачів із шостої колумни, що охочі помагати Москві в її закулісовій підривної роботі одні за совість, а другі за золото; 4) довільний

час для переводження своїх плянів. Не зважаючи на всі ті моменти переваги, техніка роттердамського злочину була переведена дуже грубо і дуже лихо. Коли злочин не провалився, не зважаючи на свою грубу технічну підготову, то це сталося завдяки ще одному припадкові.

Пекельна машина була приладжена, правдоподібно в Москві. Її привезли мабуть советським кораблем “Менжинський” до Роттердаму, щоб там у понеділок 23-го травня прилаштувати її на відповідний час і передати Валюхові для вручення полк. Коновальцеві. Психологічний рахунок в основі був правильний. Коновалець вже привик до вигляду попередніх посилок у формі грубої книжки і тому не повинен набрати недовір'я до пакунку, а взяти його спокійно в своє посідання. Ляборанти мали докладно обчислити час, коли бомба повинна вибухнути наслідком відповідно довгого ділання хемічного процесу в апараті. Ляборанти знали, що Валюх має заповіджену зустріч із полк. Коновальцем в “Атлянти” на годину 12 в полудне. Відповідно до того вони мусіли приладити цілу апаратуру пекельної машини і то найточніше. Але вони це зробили не дуже точно. Як знаємо з ходу подій при замаху Валюха, він справді прибув точно на 12 години до каварні і там застав полк. Коновальця. Він посидів з ним коло 10 до 12 минут і потому вийшов, умовившись з ним, очевидно, на пізнішу зустріч за кілька годин. Припущення злочинців полягало на тому, що Коновалець відпустить без перешкоди Валюха від себе та що потому й він сам відійде до готелю і щойно там, в готелі, наступить вибух. Трудно припускати, щоб ляборанти лаштували бомбу на минути після зустрічі Валюха з Коновальцем. Вони мусіли мати принайменше півгодини відступу після моменту відходу Валюха. Але так не сталося. Факт перебігу

злочину показує, що пекельна машина вибухла кругло в 5 мінут після відходу Валюха з каварні. Це доказує, що ляборанти перевели виконання свого технічного завдання недокладно. Ця недокладність могла “зірвати” і провалити весь плян.

Техніки мусіли рахуватися з можливістю, що Валюхові не вдасться точно на мінуту прийти до “Атлянти”, бо ж могли по дорозі статися випадкові затримки на кілька мінут наслідком нормальних затримок руху на вулицях, що у великому місті трапляється завжди то тут то там. Якби такий випадок був наступив, то пекельна машина могла вибухнути раніше в руках самого Валюха ще на вулиці, в дорозі до “Атлянти”. Тільки випадок хотів, що такої затримки для Валюха не було.

Далі, техніки мусіли рахуватися ще з одною дуже великою правдоподібністю, а саме, що полк. Коновалець не відпустить без якоїсь довшої розмови Валюха від себе. Вони мусіли числитися з тим, що Коновалець може захотіти ще тепер, при першій зустрічі, вияснити ближче якесь питання з Валюхом і для того затримати його на кілька мінут довше. Вправді Валюх міг викручуватися таким чи іншим своїм призначенням і старатися за всяку ціну скінчити свою розмову скорше, але це не конечно мусіло йому вдатися без викликання підозріння з боку Коновальця. Він це мусів робити тактовно із відповідною повагою до Коновальця. Якби справді Коновалець був випадково захотів таки поговорити про щось важливе вже при першій зустрічі, то Валюх був би не встиг вирватися за кілька мінут по своїй появі в “Атлянти”. Пекельна машина в тому випадку була б вибухла при столі і вбила разом Валюха і полк. Коновальця. Це було б сталося також тоді, коли Коновалець був би відразу відкрив пакет, щоб оглянути його.

го зміст. Одначе на цей випадок в публічному місці злочинці ГПУ могли не рахувати.

Всі ті наші міркування доказують ясно, що пекельна машина була наставлена недокладно і на такий час, який був закороткий для рятунку Валюха в кожному можливому випадку. Чому ж техніки ГПУ так мало старанности приложили при виконанні своєю завдання? Чому вони так мало рахувалися з konieczністю рятувати життя свого робітника з ГПУ? На нашу думку в цій справі грала ролю не тільки сама технічна недолугість ляборантів, яким було доручене завершення пекельної машини в Роттердамі, але, мабуть, в ще більшій мірі загальна психіка середніх російських большевиків. Цю психіку яскраво характеризував свого часу на однім із з'їздів советського апарату сам Сталін. Він підкреслив, що середній російський большевик більше цінить коня, як людину, бо мовляв, люди й так скорше розплоджуються ніж коні. Знавці психології російських революціонерів взагалі, а большевиків зокрема малюють сектярську легковажну позицію цих російських кіл до людей коротко в такий спосіб: "Російські революціонери думають тільки про "Людину", а зовсім не дбають про людей." Це спостереження заслуговує на повну увагу. Справді, факти історії російського державного розвитку доказують, що в Росії більше думали про абстрактну, здуману Людину, говорили багато про права і добро "Людини", а зовсім не дбали про права і добро реальних, живих щоденних людей. Ба, що більше, в Росії спокійно і без дрогоання серця жертвував царський чи большевицький уряд, революціонери чи реакціонери, демократи чи монархісти, мільйони живих людей на муки, голод, торттури і смерть в ім'я... добра "Людини"!

Тому маємо повне право припускати, що шефи

Валюха в той час не дуже турбувалися його долею і життям. Їм зовсім не залежало на тому, щоб Валюх конечно вийшов цілий і здоровий із роттердамського пекла. Мав тільки згинути полковник Коновалець. Це було головне. Цього вимагала “Справа” “Батьківщини пролетаріату цілого світу” — Москви. Цього вимагала “Справа” Людини як її розуміє Москва в формі труп'ячого послуху для “Справи” московського большевизму. Коли отже при Коновальці мав би ще згинути також Валюх, то це “ерунда”. Таких Валюхів “нам хватит”, напевно думали шефи Валюха, коли остаточно обчисляли часовість пекельної машини, яку давали йому в руки не тільки для виконання смерти полк. Коновальця, але еventуально і самого Валюха. Мурин, що зробить своє, може відійти, — це стара філософія не лише Москви.

Так то всі згадані вище припадки послужили вдатності злочину Москви. Навіть Валюх тільки через припадок вийшов ціло із свого злочину.

ЩО СТАЛОСЯ ІЗ “ГОЛОВНИМИ ЗВ'ЯЗКОВИМИ”?

Після блиску пекельної машини в Роттердамі наступило загальне замішання в підпіллі і мало хто завдавав собі питання: Що сталося із численними “зв'язковими” із підсоветською Україною? Де вони нагло щезли? Мало хто настоював на виясненні обставин роттердамського злочину взагалі. Мусимо мати на увазі, що все це діялося в 1938 році, коли вже почалася європейська політична криза, викликана нагальним натиском Гітлера на Чехословаччину. Люди були зацікавлені в першу чергу питанням втрати політичної рівноваги в Європі і загрозою нової світової війни, а менше окремим випадком злочину Москви в Роттердамі. Тому щезнення “головних зв'язкових” із

підсоветською Україною потонуло в загальному забутті.

Одначе не можна їх поминути нам тепер, коли робимо історичний огляд роттердамського злочину. Залишити в спокою це кільце злочинців не вільно, бо це було б із кривдою для світлої пам'яті полк. Коновальця.

Доля цих “зв'язкових” є сама собою цікава не лише в зв'язку із Роттердамом, але взагалі із становища історії наших визвольних змагань останнього десятиріччя. Отож перейдім їх по черзі.

Найденко

Цей “зв'язковий” вплив був, як вже знаємо, на терені Бельгії. Це колишній старшина в Корпусі Січових Стрільців у Києві. Його справжнє прізвище було Хом'як. Його пізнали незабаром по його появі деякі колишні Січові Стрільці на еміграції в Бельгії. Вони підняли проти нього підозріння, що він провокатор, але “Найденко”-Хом'як із того викрутився зручно. Треба припускати, що він залишився був під більшовиками хворий на тиф, як колись Юліян Чайківський, потім попав випадково в руки Чека, а вкінці через натиск на родину пішов на службу до Чека проти українського руху, вигадуючи собі, як інтелігент, відповідну теорію для оправдання свого зрадництва. Знаючи добре визвольний рух, він був корисним набутком для ГПУ. Його використано для “почесної” служби закордоном. Своєю зручністю він встиг здобути собі велике довір'я в колах підпілля за кордонами України.

По убивстві полк. Коновальця він шез і довго не було відомо, що з ним сталося. Щойно в 1945-47 роках виявилось, що його поставили були більшовики на чолі комісії, яка співпрацювала з представництвом

УННРА, що перевозила допомогу до Києва. Він знав добре чужі мови і міг добре сповняти шпигунську службу серед наївних чужих урядовців УННРА. Пізніше він був призначений головою комісії для “культурного зв'язку” із закордоном у Парижі. Звідтіль він вернувся назад до якогось завдання в ССРСР.

Кінець Полуведька

Роля Кіндрата Полуведька, як “зв'язкового”, була представлена в моїм нарисі раніше. Потім я наводив також свідчення редактора В. С. і Дм. Соловея. Цей останній описав його кінець, коли нарешті була розкрита його провокаційна робота для НКВД.

Коли Найденко-Хом'як встиг своєю ганебною роботою добитися в Москві кар'єри і до якогось часу держитися ще на досить високій хвилі змінної ласки Кремля, то Кіндрат Полуведько вже одержав нормальну заплату Юди.*)

В перших днях липня 1941 року зголосився до мене, як до керівника станиці для втікачів при вулиці Академічній у Львові, громадянин, що назвав себе професор Діброва з Харкова. В цьому нічого не було дивного тому, що в цей час приходили до станиці десятки Українців з Наддніпрянщини та просили допомогти їм дістатися до своїх родин на звільнені від

*) Дальший текст цього розділу належить перу відомого діяча Ярослава Гайваса. Читаючи “Пекельну Машину” Ярослава Кутька, Ярослав Гайвас звернув увагу на прохання, щоб кожний, хто знає ближче заторкнені факти, в інтересі історії подав їх до автора цієї праці на адресу Народної Волі. І він прислав своє доповнення, яке за його згодою вміщуємо в цей текст радо і з подякою. Редакція “Політичної Бібліотеки УВГ”.

большевиків терени Наддніпрянської України. Професор Діброва, середнього росту, брюнет з низько пристриженим волоссям, лисавий, около 50 років з вигляду. Його обличчя було бліде й втомлене, вбрання сіре, занедбане, увесь вигляд зраджував людину, що останнім часом мусіла була перейти різні фізичні невігоди. Професор Діброва, впевнившись, хто я є, запропонував відбутися розмову без свідків. Я без вагання погодився на це.

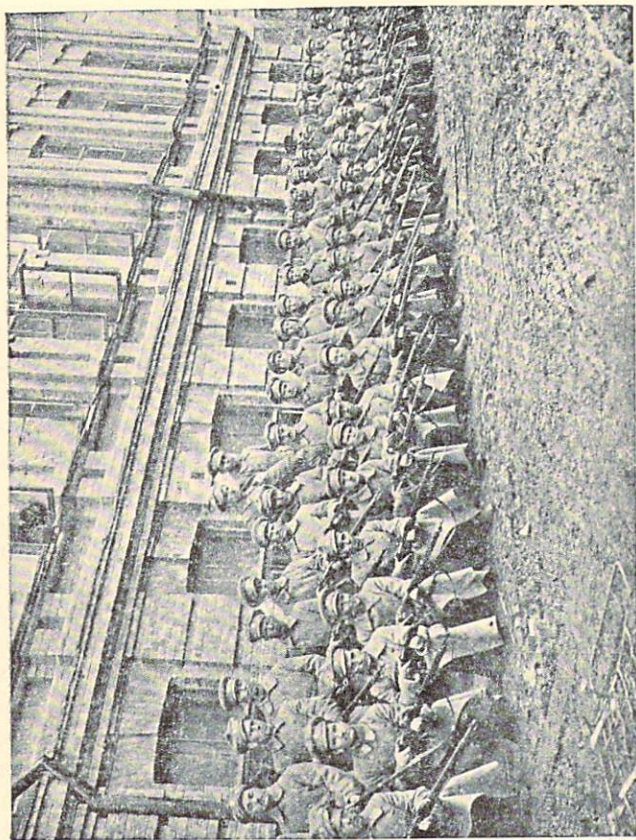
Еже перші слова професора Діброви були крайньо особливі. Він на вступі заявив, що властиво повинен би зачекати аж на приїзд представників Проводу Українських Націоналістів зза кордону, між якими є його особисті знайомі. Але з огляду на важливість положення він дещо думає обговорити зо мною. Він сам є представником Організації Українських Націоналістів (ОУН), що довгі роки діяла в большевицькому підпіллі та її зв'язковим закордоном. В характері зв'язкового він був закордоном в Західній Європі, де мав змогу пізнати чільних провідників українського підпілля, а між ними навіть самого Голову, сл. п. Євгена Коновальця. Перед вибухом цієї війни, на який місяць, він приїхав в Галичину з наміром дістатися через кордон на захід, щоб знову зв'язатися з Проводом, здати звіт та евентуально перебрати інструкції для Краю. Приїхавши в Галичину, він намагався перейти кордон. Але на кордоні і в його поблизу були вже сконцентровані дуже поважні большевицькі сили, що й унеможливило йому передістатися на захід. На мій запит, в кого він тут бував, де задержувався, чи мав якийсь зв'язок до людей або до організації в Галичині чи на Волині, він заявив, що ні. Перебував різно, здебільшого на вільному повітрі, спав по житах чи в лісі, а живився поживою купленою на чорному ринку, оповідав Діброва. Мою

увагу зразу звернуло те, що він перебував довший час на вільному повітрі і навіть ночував під голим небом а лице його всежтаки було бліде, незагоріле від сонця та вітру. Сумнів в цьому напрямі він скоро вияснив, подавши, що він був останньо хворий і ще дотепер відчувається дуже зле, вичерпано, що відбивається теж і на його нервовому виснаженні.

Про ОУН на Наддніпрянщині він розказував різні подробиці. Подавав дані про поодинокі групи (Київ, Харків, Одеса), навіть про деяких їхніх керівних людей. Всі ці справи я списував на папір. З огляду на те, що я був перевантажений іншими роботами, я міг питати його одноразово кожноденно годину-півтора, а на другий день продовжати розмову. Згідно з прийнятою практикою, всілякими запитами старався я перевірити вірогідність і правдивість його тверджень. Одночасно з призначенням його на квартиру, призначено йому двох людей, які мали під кожним оглядом мати його в своїй опіці.

В міжчасі прибувало зі заходу щораз більше провідних членів українського революційного руху. Між першими був Ярослав Чемеринський-Оршан. Першого чи другого дня після його прибуття він припадком заглянув до кімнати, в якій саме я відбував тоді дальшу розмову з професором Дібровою. По закінченні розмови Чемеринський заінтерпелював мене в справі професора Діброви. Я йому коротко подав дещо про нього, а він тоді вияснив мені, що він Діброву знає з його побуту в західній Європі в осередках діяльності української еміграції. З огляду на те він просить, щоб йому уможливити розмови з Дібровою. Я на це радо погодився, мавши й так багатогаті різних справ.

Ще декілька днів після цього прибули сл. п. Сенник і Сціборський. Поміж іншими справами я подав



Один із відділів Січових Стрільців у Києві. Той час військової діяльності Євгена Коновальця належить до найсвітлішої частини його життя.

ім теж про професора Діброву. Вони заскочені його появою, негайно викликали Чемеринського, щоб той дав дальші інформації. Чемеринський зразу ідентифікував Діброву, як їхнього старого знайомого зі західної Європи, Полуведька. Імені, яке він подав, я собі не пригадую. Тоді почалася оживлена розмова для їхньої зустрічі з Полуведьком. Вони відтворю-

вали собі всі деталі з своїх колишніх зустрічей, щоби впасти у відповідний тон у розмові з ним. Пригадую собі трудність, яку вони мали, призабувши його “по батькові”. А конче хотіли зразу в той спосіб звертатися до нього, щоби витворити в нього відповідний настрій. Одночасно Сенік подав, щоби з приїздом до Львова д-ра Яхна з Праги він перебрав зі своїми людьми опіку над Дібровою-Полуведьком, а до того часу хай піклуються ним ті, що тепер виконують це завдання.

З того дня Сенік повністю перебрав на себе розмови з Дібровою-Полуведьком. Розмови ці відбувалися в різних приміщеннях. При деяких я був присутній. По якому тижневі таких розмов сл. п. Сенік подав цілу справу приблизно в ось такому вигляді до відома декільком людям:

Полуведько прибув в Західню Європу разом з іншими людьми, як зв'язковий від Організації на Наддніпрянщині. Побував він там в різних осередках, як Париж, Берлін, тощо. Був він в стосунках з Валюхом, вбивником сл. п. полковника Коновальця. При тій нагоді Сенік показав нам знімку цього Валюха. Подав його докладніший опис взагалі включно з вимовою, тощо. Ця справа ще й тоді була актуальна для нас, бо — як відомо з історії провокації Ярослава Горбового-Буя, Валюх грав дальше чільну роль в боротьбі з українськими самостійницькими силами в тому часі.

Далі Сенік подав нам вияснення Полуведька-Діброви в справі його поведінки і зникнення зі Західньої Європи в часі смерті полковника Є. Коновальця. Незадовго перед смертю Полковника Полуведько виїхав до Фінляндії. Звідси він мав уможливлений зв'язок при допомозі деяких фінляндських патріотів на Землях. Полуведько подав, що на пропозицію фін-

ляндського майора, якого прізвище він зразу ж подав, він виїхав під Совети ще до смерти Полковника Коновальця, але вже вістка про його виїзд не могла прийти перед цією смертю.*) Виїхавши, він перебував на Землях, ставляв підпольну сітку, а оце у зв'язку з війною намагався знов зловити контакт з закордонним Проводом. Сенік застеріг за собою дальші контакти і диспонування Полуведьком-Дібровою.

В міжчасі Полуведько-Діброва писав статті і проголошував деякі з них у львівському радіо. Припадково деякі з тих статей залишилися на одній з львівських квартир і їх аналізували після смерти Полуведька. Ці статті були закодованими звітами Полуведька до його большевицького центру.

Полуведько довго у Львові не перебував. Він виїхав скоро на Наддніпрянщину з одною з оперативних підгруп, на чолі якої стояв відомий волинський революціонер, Віталій Пилипчук.

По короткому часі на Наддніпрянщину виїхали теж Сенік і Сціборський в товаристві деяких своїх співробітників.

В полі мого зору Полуведько появився знову з хвилиною мого приїзду до Житомира, день перед похоронами Сеніка і Сціборського. Чи Полуведько був в тому часі в Житомирі, чи ні, я собі докладно не пригадую, але здається мені, що його не було. Він приїхав щойно по похоронах з поїздки, яку він відбував по деяких містах України. Ще перед упадком Києва я теж об'їхав деякі міста на Правобережжі. У Винниці зустрівся я з одним з національних діячів, професором мед-інституту, що мені між іншим розка-

*) Із свідчення редактора В. С. знаємо, що Полуведько був у Берліні напередодні виїзду полк. Коновальця до Роттердаму. — **Редакція.**

зав про роботу, що їй недовго перед тим пророблював там Полуведько ще з іншим чоловіком. Розказував мені той професор, що Полуведько так щиро боронив української справи, що аж розплакувався.

В Києві Полуведько довго не побував, ніякої функції він там не мав. Він був призначений до Харкова. Туди він і дуже скоро виїхав.

Якийсь час пізніше приїхав з Харкова зв'язковий, Роман Кивелюк, (застрілений пізніше Німцями в Югославії за зв'язок з партизанами Михайловича). Кивелюк запропонував, щоб зразу зібрати керівне тіло, бо він має дуже важливу справу. Ось ця справа:

Приїхавши в Харків, наша група почала організувати життя. Полуведькові, який Харків знав, призначено важливий пост в адміністрації. Одного дня до будинку української поліції прийшов якийсь чоловік, що, як кожен відвідувач, дістав спрямування до відповідної кімнати для полагоди справи. Не полагодивши нічого, той чоловік намагався з видимим переполохом опустити будинок поліції. На брамі його придержано, а він тоді заявив, що має дуже важливу справу, але може її розказати тільки комусь зі "западників". Його відставлено до уповноваженого для окремих справ, Олекси Бабія. Переконавшись, що Бабій є з українського заходу, цей чоловік розказав йому слідує: Він сидів п'ять років у большевицькій тюрмі. Був засуджений "тройкою" НКВД за українську самостійницьку діяльність. Перед пару днями дістався до Харкова. Зайшов до Міської Управи, а потім прийшов до поліції з наміром зустріти знайомих людей і стати до роботи. В поліції заглянув до одної зі заль і побачив за столиком серед групи працівників, певно якимсь начальником, йому знайомого НКВД-иста, що брав участь в слідстві проти нього і суді над ним. Цей НКВД-ист — Полуведько. Крім

цього він знає з інших справ, що Полуведько був значним робітником НКВД. Вже по повероті до Харкова довідався він, що перед уступленням з Харкова большевики забрали зі собою декого з родини Полуведька, доставивши їм до диспозиції вантажну машину на речі та особову для осіб. Цього чоловіка вони зразу ізолювали, давши йому відповідну опіку та почавши якнайосновніші розмови з ним. Одночасно Полуведька обставлено відповідними людьми та розпочато слідство для роз'яснення цілої справи. Мається до діла з величезною, навіть як на большевицькі розміри, агентурною централею. У зв'язку з тим вони просять інструкцій і допомоги кількох спеціалістів для дальшого ведення справи.

Кивелюкові видано відповідні інструкції і дано в допомогу двох людей. Вони зразу виїхали.

В дуже короткому часі прийшов звіт про дальший перебіг і закінчення справи. Вістка про справу Полуведька, про сенсаційні інформації довкруги нього, в якийсь спосіб продісталися до Німців. Німці зареагували по німецьки. Зразу заарештували його. Довідавшись про арешт Полуведька Німцями, наші люди пішли переконувати їх, що Полуведька треба звільнити, затерти вражіння, що його підозрівають і слідять, бо тільки в цей спосіб можна буде розкрити цілу систему. Німці далися переконати. Доручено Полуведька звільнити і заявити йому, що це помилка. Пішли забрати Полуведька з келії. Застали... трупа, повішеного на петлі, зробленої з власного білля.

Ясне було, що Полуведько-Діброва зрозумів, що свою гру він програв і його справа раз на завжди є скінчена.

Залишається ще питання: що робила Організація, а зокрема др. Яхно, зі слідженням Полуведька? Про це мені ближче невідомо. Др. Яхно загинув, розстрі-

ляний Німцями в літі 1942 року на Волині, прилапаний в посіданні докладних інформацій про полеву квартиру Гітлера на східному фронті в районі Вінниці. Перед арештом д-ра Яхна я зустрічався з ним пару разів і він при нагоді одної зі зустрічей в Проскурові, куди він виїхав на сталий побут з Києва, розказав мені, що він Полуведьком займався цілий час, але найважливіше для нього було дістати відповідь від фінляндського майора, який ніби-то Полуведька мав вислати на Наддніпрянщину. Вже по смерті Полуведька-Діброви прийшла інформація з Фінляндії, що цей майор, вже в ранзі підполковника чи полковника, загинув зимою 1939-40 р. в часі фінляндсько-більшевицької війни. На мій запит до д-ра Яхна, яка ж була постава сл. п. Сеника до Полуведька-Діброви, Яхно мені відповів, що він не раз питався Сеника про це, але той йому завжди відповідав, щоб він провадив слідство, а свої інформації Сеник подасть, коли треба. З приїздом в Житомир Діброва-Полуведько ухитрився на якийсь час замешкати разом зі Сеником і Сціборським, але з доручення Сеника Яхно піднайшов йому відповідну квартиру та під пригожим претекстом на цю квартиру його перевів. Полуведько дуже негодував за переведення на іншу квартиру, а навіть — як розказував мені Яхно — розплакався “що йому не довіряють”. Його успокоїли, як здавалося, але наскільки, це залишилося невідомо.

Кар'єра Валюха

Те, що знаємо зпоза лаштунків підпілля про головну особу роттердамського злочину, показує нам дуже здібного офіцера ГПУ-НКВД. Як він називався справді?

Його справжнє прізвище мало бути Яценко. Тільки в конспіративних взаєминах він носив в ОУН різні

прізвища, з яких найчастіше було вживане “Валюх”. Він походив із Полтавщини. Для своєї ролі “спеца” в боротьбі з українським рухом і зокрема для своєї ролі, як “націоналіста”, Яценко-Валюх був приготований довгі роки. Він знав дуже добре історію російсько-української війни, зокрема часи Центральної Ради і Директорії УНР. Він знав також прекрасно українську літературну мову і говорив та писав нею просто зразково. Все те було призначене на те, щоб вкратися в довір'я національних кіл Українців, зокрема ж націоналістів. Його вимова українських слів була така досконала, що трудно припускати, що він міг би бути російського походження. Все вказує на те, що він був Юдою українського роду.

Яценко-Валюх, як знаємо з його молодого віку, виріс вже за большевицько-російської окупації України. Його добре виховала для себе комсомольська організація, а потім вже спеціальна школа офіцерів ГПУ-НКВД. Нема ніякого сумніву, що Валюх ще раніше мусів дати наявні докази не лише своєї здібности в боротьбі проти українського національного визвольного руху, але голівка ГПУ мусіла мати також тверді докази на те, що він є в 100 відсотках “свій” і незломно вірний для наказів московського центру. Мусимо бути певні, що ще перед тим, заки йому довірено таку небезпечну і для большевицької Москви делікатну місію за кордонами Советського Союзу, як місію грати ролю одного з провідників буцім підпільного протисовєтського руху на Придніпрянщині, він мусів вже в багатьох випадках у різних околицях України перевести з успіхом “розкриття” українських “націоналістів” та видати їх у руки советської поліційно-судової машинерії. Дуже правдоподібно, що він брав участь в провокаційних діях ГПУ в справі СВУ і СУМ і там так відзначився, що начальники ГПУ

постановили не розкривати його ролі на показовім “суді” в Харкові, затримуючи його в таємниці для пізніших ще важливіших виступів. Бо ж не можна собі уявити, що Валюх-Яценко міг появитися несподівано, як якась нова комета на горизонті ГПУ і що йому могла б голівка ГПУ в Москві доручити таке відповідальне завдання закордоном за його самі “гарні очі”. Стовідсотково непевних агентів ГПУ закордон не висилала, бо ж тут непевний агент міг зрадити Москву.

Кажемо, що про його завдання рішала Москва, а не Київ, з цілою певністю. Один із професорів советського університету зложив між іншим свідчення, що він мав докази на те, що про вислання будьякого урядовця із Східної України в Західну Україну в роках 1939-41 рішав не сам советський уряд в Києві, але на його внесення московська централь НКВД, яка кожного докладно обслідувала на основі своїх центральних матеріалів. У порівнянні з тим завдання Валюха-Яценка було куди важливіше ніж завдання якогось урядовця до міської управи у Львові чи навіть у Самборі. Все це вказує на те, що Валюх вже в 1938 році сидів на високім щаблі советсько-большевицької ієрархії.

Доручене важливе й небезпечне завдання “зв’язку” підсоветської “націоналістичної організації” з проводом ОУН за кордоном перевів Валюх-Яценко вповні вдоволяючо для верхівки ГПУ. Він встиг вкратися в найвище довір’я провідного середовища ОУН за кордоном, довгий час “працювати” з ним, роздобути для голівки ГПУ потрібні їй інформації про секретні справи проводу ОУН і вкінці знищити провідника ОУН, полковника Євгена Коновальця, так зручно, що чужа, голяндська поліція не могла знайти безпосереднього доказу на те, що пекельною машиною

в Роттердамі керувала поза всяким сумнівом большевицька Москва. Тому можна було бути певним, що за виконання цього важливого завдання мусів Валюх-Яценко одержати після свого успішного повороту до Москви відповідну нагороду і підвищення його дотеперішнього "чина" (ранги). Побіч грошових нагород і підвищення в бюрократичній драбині "чинів" існує в Советському Союзі ще відзначення якимсь орденем. Найвищим відзначенням за панування сталінізму була ласка Сталіна прийняти відзначеного на аудієнції та подати йому руку. Не можемо сумніватися, що Валюх одержав не лише грошову нагороду, підвищення "чина" й орден, але навіть подання руки "самого" Сталіна. Ця ласка зустрічає вищих стахановців з-правила. А Валюх у даному випадку по лінії ГПУ виявив себе вищим стахановцем...

Всі ті припущення про кар'єру кровавого стахановця не є тільки теоретичними міркуваннями. Незабаром, бо всього за два роки після роттердамського злочину, всі ці припущення знайшли своє потвердження в фактах.

До 1940 року ніхто не знав з певністю чогось конкретного про долю Валюха-Яценка. До того часу він укритався за лаштунками НКВД і там виконував далі своє Каїнове діло. Крайчик таємниці був розкритий щойно в 1940 році, підчас першої большевицько-московської окупації в Західній Україні. Тоді появився Валюх несподівано на львівському ґрунті, як високий офіцер НКВД. При яких обставинах це сталося?

Від 1 вересня 1939 року тривала Друга Світова Війна, яку розпочала гітлерівська Німеччина зараз після заключення таємного союзу із большевицькою Москвою. Згідно з тайною клявзулею цього союзу, яка подім була оповіщена, Москва застерегла собі ча-

стину воєнної добичі, яку мали здобути Німці на польській державі. Цею добиччю мала бути Західня Україна і Західня Білорусь, а окрім того ще Лотва, Естонія і Бесарабія. Дня 17 вересня 1939 року почала Москва обсаджувати своєю армією Західню Україну.

Головний провід ОУН із Краєвої Екзекутиви емігрував тоді на Захід під німецьку окупацію, а під советською окупацією остали тільки нижчі і середні ланки підпільної організації. Це підпілля діяло далі і тримало тісний зв'язок із головним проводом ОУН по другім боці Сяна і Буга. Зв'язок в 1939 році і в початках 1940 року був розмірно досить легкий, бо советська адміністрація тоді щойно будувала залізну заслону і закінчила її щойно з початком 1941 року.

Як загально відомо, в 1940 році наступив був фактичний розкол всередині ОУН: одна частина організації далі була лояльна до свого проводу на чолі з полк. Андрієм Мельником, а друга встановила новий провід під керівництвом Степана Бандери. Ця друга частина проводу походила безпосередньо із Краєвої Організації і тому їй було досить легко захопити в свої руки конспіративний зв'язок; не весь, але все таки значну частину сітки.

В 1940 році вислав провід Степана Бандери на Схід від Сяна свого головного зв'язкового Ярослава Горбового, як свого повновласника і керманіча підпільної роботи на терені Галичини. Як подають свідчення знавців тих відносин, Ярослав Горбовий незабаром після свого прибуття на терен Східньої Галичини попав на конспіративну квартиру ОУН, яка в той момент вже була "всіпана" і стояла під сильним доглядом НКВД. При вході на квартиру Ярослав Горбовий був схоплений несподівано агентами НКВД. При ньому знайшли револьвер і ручні гранати. Було яс-

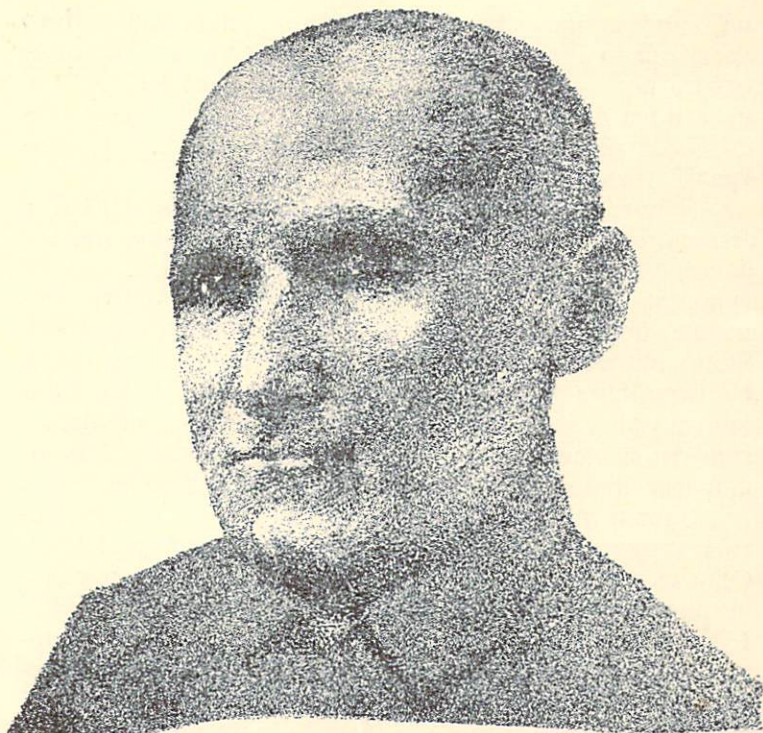
но, що він належить до збройного підпілля. Його арештовано і після ствердження, хто він такий, слідство в його справі перебрала сама голівка НКВД. Саме в його справі виступив знову на крайчик авансцени Валюх-Яценко, як високий офіцер НКВД із централі. Як це було?

Ярослав Горбовий, зловлений агентами НКВД у Львові, не міг викрутитися від обвинувачення, що він належить до збройної підпільної організації. За це свідчили проти нього два незаперечні факти. По-перше, його прихід на конспіративну квартиру ОУН. Якщо він хотів би виправдуватися тим, що мовляв, він прийшов туди випадково, то проти нього свідчив другий незаперечений факт: сховані при ньому гранати і револьвер. Цього факту Ярослав Горбовий вже ніяк не міг виправдати якимсь “випадком”.

Зловлений на “гарячому” в'язень міг ще стосувати тактику мовчання і невідповідання на запити НКВД. Однак для такої тактики треба мати не тільки сильне здорове тіло, що могло б видержати тортури НКВД, але й ще силу духа, який не заломався б при тортурах. Так чи інакше, а Ярослав Горбовий заломився під час допитів у слідстві НКВД у Львові і признався до всього: що він член підпільної ОУН, що називається Ярослав Горбовий і що він має спеціальні доручення від закордонного центру.

Слідчий у Львові пізнав, що має у руках більшу “рибу” і тому викликав до дальшого слідства з Ярославом Горбовим окремого спеціаліста для справ боротьби проти українського спротиву, який прибув до Львова і вже сам провадив дальше слідство. Він уважав зловлення такої “риби”, як Горбовий, так цінним, що возив його на показ до самого центру НКВД у Москві.

Кінець-кінців цей спеціаліст так обмотав Горбово-



Грицько Чупринка, визначний поет і відважний революціонер, розстріляний разом з сотником Андрухом в серпні 1921-го року більшовиками. Він належав до головного повстанського штабу для підготовки повстання проти російсько-більшевицької окупації і для ведення партизанської боротьби. Впав жертвою провокатора Мордалейча.

го, що уважав його вже зрілим для служби, як агента НКВД закордоном. Він вислав Горбового під німецьку окупацію до центру націоналістів у Кракові. Там незабаром стверджено, в якій ролі Горбовий прибув закордон і піддано його переслуханням. Тоді Горбо-

вий оповів цілу свою "історію" арешту у Львові та слідства в НКВД під проводом окремого спеціаліста. Коли він описав точно цього спеціаліста, то всі відразу пізнали в ньому особу Валюха-Яценка.

(В громадським інтересі було б побажане, щоб ті, хто знає ближче всю історію Ярослава Горбового і його зустрічі з Валюхом, оповів її точніше з усіми подробицями, бо автор цього нарису знає цю справу тільки з третіх рук.)

Виступ Валюха у Львові в ролі високого офіцера централі НКВД доказує, що він зробив дальшу кар'єру в Москві. Можемо припускати, що він тепер є головним шефом відділу МВД і МГБ у Москві, що веде боротьбу з українським визвольним рухом у всіх ділянках. Його далекі мацьки напевно сягають аж по цей бік залізної заслони...

ЯК КОМУНІСТИ ЗАМІТАЛИ СЛІДИ ЗЛОЧИНУ?

Несподівана і таємнича смерть полковника Євгена Коновальця викликала в рядах членів ОУН у Краю і закордоном сильне замішання. Обставини його смерті були в їхніх очах так несамовиті, що вони аж ніяк не могли їх зрозуміти. Це був податний ґрунт до різних чуток.

До цього замішання в рядах звичайних членів організації причинявся у великій мірі ще той факт, що провід організації довгий час не давав ніякого пояснення замаху на свого голову, а коли нарешті таке пояснення появилося, воно було зрадаговане так неповно, недоговорено й незручно, що воно не тільки не причинялося до розвіяння хмари сумнівів, але навпаки, ще їх більше викликало.

Щоб мати уяву про неясність цього офіційного вияснення, яке було видане після смерті полк. Євгена

Коновальця проводом ОУН за границею, досить буде навести факт, що в обширній книжці, виданій у липні 1938 у Парижі під заголовком "Євген Коновалець" на 110 сторін друку, не подано в справі обставин смерті ні одного слова більше ніж це було знане з дуже неповних звітів голяндської слідчої поліції. Ба, що більше, в цій офіційній версії про смерть голови проводу ОУН не подано навіть четвертини того матеріялу, який оголосила була голяндська поліція у пресі. Зокрема не подано ближчих інформацій і опису особи злочинця Валюха-Яценка, подавши тільки дуже короткий витяг із пресового звіту поліції. Не подано також там ні одної фотографії Валюха, хоча їх було аж кілька. Такий опис і фотографія були конечні, щоб остерегти всіх перед дальшою подібною злочинною діяльністю Валюха.

Рядові члени ОУН і все громадянство чекали з нетерпеливістю на слідство проводу ОУН у цій справі та на оголошення його висліду. Річ самозрозуміла, що таке слідство організації мусіло бути і повинен був бути оголошений подрібніший звіт із цього слідства. Проте, ані в згаданій офіційній книжці з липня 1938, ані ніколи пізніше такий звіт не був оголошений. У книжці на сторони 36 поміщено всього буквально тільки не цілих 6 рядків друку про цю справу. Ось вони:

"З боку ОУН переведене слідство в справі вбивства Вождя. Досі стверджено поза всякими сумнівами, що Євгена Коновальця вбили большевики. Автім, на Москву, як винну в роттердамському злочині, вказує — поза вислідом технічного слідства — цілість відношення українського націоналізму до неї й ті безпереривні атаки, які йшли звідтам, зокрема на Вождя Євгена Коновальця".

Нема чого й говорити, що такий звіт із слідства

проводу ОУН і в такий спосіб уложений, не міг причинитися до вияснення роттердамського злочину без решти. Навпаки, він помагав, не хочачи, заграничним комуністам затемнювати цілу справу та замітати далі сліди злочину Москви у Роттердамі.

Комуністична і поплентацька преса на всіх мовах зручно звертала підозріння щодо вчинення замаху в Роттердамі в різні боки: на польську політичну поліцію, на німецьку Гестапо і навіть на внутрішні українські політичні чвари. Мистцями під цим оглядом були комуністи українського роду, які одержали відповідну директиву для цього з московського Політбюра. Між іншим вони роздували на всі лади підозріння, яке вони кидали в бік гетьманців і в бік так званої внутрішньої опозиції в ОУН. Тою димовою заслоною оперували комуністи не тільки в пресі і в промовах на всяких зборах, але також у спеціальних брошурах, які розкидали тисячами між людьми.

Таким чином із залаштунків роттердамський злочин знову частинно висунув свою тінь на авансцену. Це спеціальний розділ із історії убивства Євгена Коновальця. Тому ним треба зайнятися окремо. Про це буде мова в четвертій частині мого нарису під заголовком: "Як комуністи замітали сліди злочину?"



КНИЖКА — ЦЕ ЗБРОЯ В ПСИХОЛОГІЧНИЙ БОРОТЬБИ

Значіння доброї книжки про українські справи оцінила Українська Вільна Громада в ЗДА, яка від 1949 року діє для оборони української визвольної і зокрема демократичної справи. В своїй Науково-Політичній Бібліотеці вона видала такі книжки:

1. СТЕЖКАМИ НА ГОЛГОТУ. Винищення в Україні мільйонів людей терором та штучним голодом в 1929-33 роках. Написав Дмитро Соловей. Сторін 88.

2. ГЕТЬМАНСЬКИЙ РЕЖИМ В 1918 РОЦІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНО-ПРАВНА ЯКІСТЬ. Написав Д-р М. Стахів. Сторін 60.

3. ДОМАШНІЙ ВОРОГ. Як боротися проти ворожої підривної акції? Написав Никон Наливайко. Сторін 72.

4, 5 і 6. ПЕКЕЛЬНА МАШИНА В РОТТЕРДАМІ. Історія убивства полк. Євгена Коновальця. Частини Перша, Друга й Третя. Написав Ярослав Кутько.

Разом ці три частини сторін 160.

Кожна книжка коштує по 40 центів. Замовляйте їх для себе і для поширення серед читаючого громадянства. Цим причинитеся до скріплення української визвольної боротьби та до поширення ідей української політичної та суспільної демократії.

Замовлення книжок і запити в справі ближчих інформацій про Українську Вільну Громаду посилайте на адресу:

Ukrainska Vilna Hromada, Scranton Branch
524 Olive St., Scranton 10, Pa.

Publisher:

“Ukrainska Vilna Hromada v Ameryci”

2965 Carpenter Street, Detroit 12, Mich.
